

HERVIEU, Bertrand (dir.) (2010)

Les mondes agricoles en politique:

De la fin des paysans au retour de la question agricole

París: Presses de la Fondation Nationale des Sciences Politiques. 450 p.

ISBN: 978-2-7246-1164-9

El 1967, Henri Mendras anunciava «la fi dels pagesos» en un context d'industrialització i d'èxode rural accelerats: «Els pagesos han esdevingut agricultors i líders empresarials, han apostat per la modernització i s'han obert al mercat europeu i mundial. Però avui dia, el model productivista mostra els seus límits i el desenvolupament sostenible és quelcom quotidià que ja comporta un punt d'inflexió en la dinàmica agrícola». Temes com ara la preservació de la biodiversitat, els debats sobre la introducció dels OGM, l'ús de recursos naturals com l'aigua i el sòl o l'adaptació als criteris de la Política Agrària Comunitària (PAC) són qüestions que, des d'aleshores, posen a prova les actituds del sector, amb la qual cosa en fan un actor estratègic.

Les mondes agricoles en politique neix del seguiment puntual de la crisi del sector agrícola francès i la seva vinculació amb la política, amb l'objectiu final de delimitar els debats intrínsecs a la seva dinàmica. Es pregunta com el món agrícola, múltiple, en contrast i entrellaçat pot fer front a tots i cadascun d'aquests reptes i ja intueix com la seva manera d'actuar a nivell polític, la relació complexa que estableix entre tradició i modernitat i la defensa dels seus interessos al mercat i davant l'estat constitueixen el pilar de la posició de força que mantenen en la societat. Així, seguint els seus predecessors del col·loqui internacional de l'Association Française de Science Politique (AFSP) i recopilant els millors especialistes, aquest llibre és el quart d'una sèrie iniciada pel mateix sociòleg francès Henri Mendras i Jacques Fauvet amb *Les paysans et la politique* (1958, 1972 i 1990). En quaranta

anys, el pes dels agricultors francesos en relació amb la població activa total ha passat d'un terç a poc més del 3% i el nombre d'explotacions agrícoles, dels dos milions al mig milió. Amb tot, però, les obres precedents ja apuntaven com el pes econòmic, social i polític del sector segueix una desproporció positiva, amb un poder de mobilització pràcticament intacte amb el pas dels anys.

Bertrand Hervieu encapçala aquesta obra on participen un total de vint-i-sis autors que responen a la varietat de disciplines i de contextos geogràfics que requereix una veritable obra de caràcter social, econòmic i ambiental. Així, disciplines com ara l'economia i l'estadística, les ciències polítiques, l'enginyeria agrònoma (i no així la geografia) o la mateixa sociologia de Bertrand Hervieu esdevenen claus per tal de comprendre la dinàmica d'interessos dispersos que aglutina l'evolució i l'organització de l'activitat agrària francesa.

El llibre s'estructura en un apartat inicial de precedents, tres grans blocs amb introducció i capítols diversos i un apartat final de referències clau. Les primeres pàgines es dediquen a la radiografia dels autors participants de la mà de Nonna Mayer, així com de les idees principals aportades per Hervieu en cadascuna de les tres obres precedents de la mateixa col·lecció. El primer bloc, «Un métier en transformation», consta de quatre capítols on s'apunten els reptes principals que afronta el sector a partir dels canvis que han tingut lloc en la darrera dècada. El segon bloc, «L'éclatement des représentations et des modes d'action», és el més extens —sis capítols. S'hi s'analitza el paper de les organitzacions professio-

nals agràries en l'àmbit polític i l'auge del caràcter ambiental en part dels nous postulats sindicals, tot donant lloc a mobilitzacions entorn de temes clau com ara els OGM al llarg de vint anys. El tercer bloc, «Les changements d'échelles des politiques agricoles», amb tres capítols, s'aproxima a la PAC des de diferents punts de vista: desenvolupament, privatització i territorialitat. Per últim, l'apartat final assumeix les referències demogràfiques i cronològiques principals de les representacions agrícoles i d'un sector clau d'aquestes com n'és el sector lleter.

El primer bloc, «Un métier en transformation», consta d'una breu introducció elaborada per Jacques Rémy on s'apunten els tres interrogants clau que s'aprofundiran en els diferents capítols de la secció: la tendència cap a la definició d'una cultura del medi ambient (on les sospites relatives als efectes negatius de l'agricultura sobre aquest, la qualitat dels productes o la seguretat alimentària continuen vives i són plasmades mitjançant diferents instruments com ara la Grenelle de l'Environnement —un nou desafiament per als agricultors i la praxi que segueixen); els vincles entre la família i l'explotació agrària (el model d'explotació familiar és un element central dins el dispositiu ideològic sindical, tant quan el model i la forma social s'ha sostingut com quan cal interpretar els motius del seu declivi), i l'evolució cap a una agricultura al marge del recanvi generacional i de tendència industrial (la ideologia de progrés lligat a l'agricultura es basa en la destrucció de la família pagesa i dels seus valors, amb la separació del patrimoni familiar i el capital empresarial).

En el primer capítol, «Nature et réenchancement du monde», Frédéric Goulet hi analitza com després de les *Lois d'Orientation Agricole* de 1960-1962, de la crítica del model productivista, del reconeixement dels sindicats

alternatius o de l'auge del vot professional, els agricultors francesos han estat condicionats recurrentment per les decisions de caràcter professional, tècnic o polític en matèria de medi ambient. En aquest sentit, i sota la pressió d'un context polític i econòmic incert, els agricultors i la resta d'actors del sector agrícola es comprometeren, ja a la dècada de 1980, a redefinir els models de desenvolupament i de producció agrícola. Marcats per la crítica de part de la societat, la combinació de les pràctiques agrícoles amb els impactes mediambientals respectius ha constituït, des d'aleshores i sobretot a partir de la dècada posterior, el cor de les lògiques de diferenciació entre una part del sector (la marcadament productivista) i l'altra (la notòriament ecologista). Amb tot, però, els avenços pel consens sobre la qüestió de la sostenibilitat, així com la presència reivindicada per part d'alguns segments professionals del sector fins aleshores exclosos, han estat uns altres temes de debat incipients. En aquest sentit, l'autor s'implica en l'evolució i la dinàmica de les tensions que sorgeixen entre l'agricultura, els avenços tècnics, el medi ambient i la societat, amb l'objectiu d'aproximar-se als punts d'acord i, especialment, per reflectir les limitacions dels desacords.

El segon capítol, «Cultiver la biodiversité, semences et identité paysanne», escrit per Élise Demeulenaere i Christophe Bonneuil, recull com, a partir de les crisis de superproducció i de contaminació de la dècada de 1980, el món agrícola ha conegut una multiplicació de moviments a la recerca de models alternatius que apostessin per la reivindicació de la figura del *pagès* com a productor, però també com a actor de caràcter mediambiental que repercuteix en les demandes de la societat. Aquí, la *Charte de l'agriculture paysanne*, promoguda per la Confédération Paysanne, ha marcat un punt d'inflexió a partir dels

sis postulats que recull per tal de definir la identitat pagesa: el treball amb la natura (preservació dels recursos naturals, del patrimoni i del medi ambient), l'autonomia, la qualitat dels productes, el desenvolupament local, la distribució i la transmissibilitat. La construcció d'aquesta identitat ha respost tradicionalment a dues lectures recurrents i sovint confrontades: tradició *versus* modernització. Què cal projectar, doncs, per tal de construir una identitat pagesa contemporània? Demeulenaere i Bonneuil aposten per un híbrid entre l'arrelament dels agricultors al patrimoni empresarial i el reconeixement del saber tècnic col·lectiu. Una identitat que es construeix, es negocia i s'inventa en funció dels objectius polítics i representatius del grup.

El tercer capítol, «La singularité des femmes chefs d'exploitation», per Sabrina Dahache, es focalitza en la manera com, després d'una vintena d'anys, la formació orientada cap a l'agricultura ha protagonitzat un fort procés de feminització (la presència de dones s'hi ha multiplicat per quatre). Amb tot, però, el caràcter masculí de l'agricultura persisteix i contribueix a mantenir les diferències entre homes i dones en nombroses àrees. L'autora es basa en els resultats de dues investigacions sobre els factors que determinen la dedicació d'homes i dones en l'agricultura, com també en els processos de feminització de les formacions professionals de l'ensenyament agrícola. Així, les primeres conclusions són com les diverses maneres que tenen les dones d'entrar a la professió agrícola es nodreixen d'obstacles i com aquesta inserció professional està sotmesa a les normes i al paradigma social vigent, que continua desfavorint el paper protagonista de les dones, fins i tot en l'àmbit agrícola. L'anàlisi de les dades empíriques també permet estandarditzar tres perfils de joves dirigents d'una empresa agrícola: les agricultores professionals i,

a la vegada, mares i esposes dedicades; les agricultores emprenedores a distància de la vida familiar, i les emprenedores polivalents lliures de la vida domèstica. En els tres casos, la diversitat de motivacions no permet definir un perfil únic i homogeni de la dona cap d'explotació, però sí que identifica les tendències principals que cal seguir.

El quart i darrer capítol del bloc, «Les agriculteurs entre clôtures et passereilles», escrit per Sophie Dubuisson-Quellier i Christophe Giraud, apunta com el sector agrícola es mou entre dues agües (sovint mogudes): un cert estancament social en relació amb el recanvi generacional dins la pròpia organització professional, en contraposició amb la seva plasmació en l'esfera pública per motius de crisis sanitàries o conflictes ambientals d'escala i tipologia diverses. Això ha deixat constància sovint d'una certa confrontació entre el sector agrícola i la societat i, en conseqüència, s'ha eixamplat la distància entre qui produeix i qui consumeix. Per acostar posicions, els autors proposen dos reptes imprescindibles. D'una banda, la pluralitat del món agrícola ha de ser capaç de rendir comptes a la pluralitat de models econòmics, professionals i socials de l'entorn. De l'altra, cal abandonar la idea que el món agrícola es divideix entre grans i petits, intensius i respectuosos amb el medi ambient i, en definitiva, bons i dolents; així com abandonar l'estereotip del món agrícola unificat i socialment tancat vers la resta de la societat.

El segon bloc, «L'éclatement des représentations et des modes d'action», s'inicia amb una introducció breu de François Purseigle, on es recull com la participació activa dels agricultors a la vida pública, la seva capacitat d'inventar o de renovar els instruments de representació professional i els seus lligams sindicals expliquen, en gran mesura, la posició singular que ocupen en el marc de la societat francesa. En els capítols

següents, des dels historiadors fins als economistes o juristes, passant pels estudiosos de les ciències polítiques, tot un conjunt de disciplines afrontaran el repte de caracteritzar el paper del sector en la dinàmica política del país.

El cinquè i el sisè capítols comparteixen la metodologia per aproximar-nos a la realitat del sector des del punt de vista del seu pes com a elector. Així, el capítol cinquè, «Élections professionnelles et conceptions de l'entrepreneuriat (1983-2007)», s'endinsa en el paisatge sindical francès a partir de la representació del sector en les diferents institucions vinculades. Serge Cordellier i Roger Le Guen parteixen de la hipòtesi per la qual els agricultors conceben les organitzacions sindicals com a formes organitzades susceptibles de donar-los suport i promoure les seves aspiracions sectorials. Per fer-ho, analitzen les normes de la representativitat sindical i els resultats electorals dels darrers vint-i-cinc anys. Els resultats, reflectits en mapes regionals, se sumen als redactats que permeten comprendre en síntesi les aspiracions de cada actor sindical, així com els debats oberts amb la resta d'actors representatius del sector. És especialment interessant la relació entre l'evolució dels vots i el context econòmic i social del sector. D'altra banda, el capítol sisè, «Tous conservateurs? Analyse écologique du vote de la population agricole lors de l'élection présidentielle de 2007», escrit per Joël Gombin i Pierre Mayance, es pregunta per l'existència d'un vot agrícola i aporta els treballs de Nonna Mayer per corroborar-ho. Mayer estipula com són tres els factors que, a priori, determinen el comportament electoral dels agricultors: la proporció de pagesos al *Département*, la manera de fer-se valdre i la mida de les explotacions. A partir d'aquí, s'aplica la teoria en els resultats electorals de 2007 i es conclou com l'heterogeneïtat del sector no permet unificar els criteris de vot, perquè és

la realitat territorial la que en condiciona el resultat final.

Els capítols setè i vuitè s'aproximen de forma directa als dos sindicats agrícoles minoritaris: la *Confédération Paysanne* (CP) i la *Coordination Rurale* (CR). El capítol setè, «Recomposition syndicale et constructions des collectifs militants à partir d'une enquête sur la Confédération Paysanne», per Ivan Bruneau, constata la pèrdua d'hegemonia de la *Fédération National des Syndicats d'Exploitants Agricoles* (FNSEA) amb l'arribada dels dos sindicats, CP i CR, creats respectivament el 1987 i el 1994. Una lluita per la màxima representació que forma part de la història del sindicalisme francès des del segle XIX. L'autor mostra, a partir d'un conjunt d'enquestes fetes a militants del sindicat CP, com l'homogeneïtzació social i cultural teòrica del sector tendeix a reduir-se a partir de les diferències entre els estils de vida i les activitats que duen a terme les organitzacions agrícoles. Així es referma la hipòtesi que només el coneixement de la realitat a escala local permet copsar els postulats d'una organització sindical, amb independència del grau de representació que té. Al capítol vuitè, «La Coordination Rurale. Un nouvel acteur sur l'échiquier syndical», François Purseigne segueix l'estructura del capítol precedent, però aquesta vegada s'interessa per l'evolució del sindicat CR. Es tracta d'un exemple d'organització protesta que, en els darrers anys, i tot i emprar un discurs similar d'unitat social com la resta d'organitzacions agràries, s'aferra a l'emoció del que simbolitza l'agricultura com a element identitari i reivindicatiu del camp francès.

El capítol novè, «Défendre un produit. Entre logiques politiques nationales et enjeux globaux», per Denis Pesche i Marie Hrabanski, aporta una visió sintètica de les dues tendències promogudes a França sobre l'estructuració dels interessos agrícoles: la lògica territorial

—focalitzada en l'actuació a escala de Département—, com l'element bàsic del sindicalisme agrícola de vocació general, i la lògica industrial, vertical i que rep el suport de les associacions especialitzades i monopolistes, amb el sector del blat i el de la remolatxa com a màxims exponents. Aquí, el paper de la FNSEA ha estat determinant, tot i l'erosió del seu domini històric, especialment motivada per les tensions internes que acostumen a concloure en forma d'escissió. Els autors es pregunten, a partir de l'exemple de la FNSEA, pel caràcter internacional de les estratègies del lobby agrícola: quina influència manté en un context de *glocalització* (global i local alhora) on conviuen estratègies sindicals a mitjà i a llarg termini? La conclusió és que les associacions especialitzades mantenen la influència simplement canviant d'estratègia en funció de l'interlocutor. En aquest sentit, la pròpia organització sindical organitzada en escales diferents d'actuació (*municipalité, département, région* i *nation*) en facilita l'adaptació a realitats diferents i sovint confrontades.

El darrer capítol del segon bloc, «Les mobilisations autour des OGM en France, une histoire politique (1987-2008)», per Antoine Bernard de Raymond, repassa els elements clau i l'evolució del debat entorn de la pràctica transgènica a França, on les alertes per motius sanitaris, ambientals, d'irreversibilitat o de coexistència han generat nexes relacionals entre actors de naturalesa diversa que se sintetitzen a l'annex en forma de taules. L'anàlisi del conflicte es reedita, segons els autors, amb l'aposta per la Grenelle de l'Environnement de 2007, on la recerca del consens aclapara l'interès sobre la permanència d'un conflicte i la renovació dels tipus de mobilització col·lectiva, tan arrelada a la pràctica sindical agrícola.

El tercer bloc, «Les changements d'échelles des politiques agricoles», conté una breu introducció de Pierre

Muller on es puntualitza el tema principal dels tres darrers capítols de l'obra: l'anàlisi de les polítiques agrícoles des del punt de vista de la transformació que protagonitza i que afecta el sector en relació amb l'acció pública. Un context en què el debat sobre l'existència del sector i les seves polítiques, el context local global i la lògica de la identitat sectorial, tindran un paper clau de perspectiva futura.

El capítol onzè, «La PAC et ses réformes face aux discours sur le "développement"», escrit per Benoît Daviron i Tancrède Voituriez, se centra en la rellevància de les polítiques agràries d'escala europea i el vincle que estableix amb la teoria del desenvolupament, focalitzant-ne l'assoliment o no als condicionants del comerç mundial i la liberalització. És en aquest context on destaca la singularitat francesa i el seu caràcter antiliberal de la mà dels postulats que recullen les organitzacions professionals agrícoles i el paper de les ONG franceses. Aquesta delimitació del que els diferents agents consideren vital en relació amb les polítiques agràries i el desenvolupament permet establir uns punts de convergència entre uns i altres.

El capítol dotzè, «Standards volontaires. Entre internationalisation et privatisation des politiques agricoles», d'Ève Fouilleux, es pregunta per la significança dels acords voluntaris dins el sector agrícola francès i la capacitat d'incidència que té en l'elecció del consumidor. Temes com ara l'acotació de l'origen controlat de producció, l'agricultura biològica, el comerç just o el intercanvi d'igual a igual són exemples de pràctiques voluntàries que acaben definint tot un sector d'activitat i de comerç prou rellevant per condicionar el sector productiu tradicional i mantenir una quota de representativitat i de mercat notòria.

El darrer capítol, «La politique agricole commune est-elle territoriale?», escrit per Marielle Berriet-Sollic i

Aurélie Trouvé, respon a la crítica recurrent que se li qüestiona a la PAC: és una política sectorial capaç d'incidir en la dinàmica territorial o una política territorial a partir de l'afectació en un sector concret d'activitat? Segons els autors, és el segon pilar de la PAC el que permet parlar d'una política sectorial d'àmbit territorial: els principis de sostenibilitat, de competitivitat, d'innovació o de subsidiarietat responen a la *dessectorialització* de la política agrària i actuen, per tant, a favor de la incidència en la dinàmica del territori. Al mateix temps, les polítiques socioestructurals, ambientals i de desenvolupament regional i de cohesió enforteixen els vincles entre territoris i permeten emprendre una acció comuna a partir d'una activitat concreta com l'agrària.

L'obra dirigida per Bertrand Hervieu respon als debats que desperta el context polític, científic i organitzatiu del sector agrícola en relació amb la modernització de l'agricultura francesa, així com en relació amb la distància entre polítiques, actors i territori que sovint percep el conjunt de la societat. Es tracta d'un treball que, a partir de reculls teòrics i d'aproximacions empíriques, estimula el debat i la controvèrsia sobre temàtiques no sempre properes pel fet de ser pròximes.

Sandra Ricart Casadevall
Universitat de Girona
Departament de Geografia
sandra.ricart@udg.edu

JACOBS, Jessica (2010)

Sex, tourism and postcolonial encounter: Landscapes of Longing in Egypt

Farnham: Ashgate, 135 p.

ISBN 978 0 7546 4788 1

Sexe, paradís, amor, desert i llibertat. Aquestes paraules, que bé podrien servir per anunciar una pel·lícula, lliguen perfectament per introduir aquest llibre, que és fruit d'una tesi doctoral arriscada i «trencadora», on les geografies postcoloniales, del turisme i del gènere conflueixen per reflexionar sobre imaginaris, identitats i paisatges. Jessica Jacobs, del Royal Holloway, de la Universitat de Londres, estudia les trobades sexuals que dones turistes occidentals (la majoria blanques) mantenen amb homes locals (egipcis treballadors del sector turístic) en diferents complexos turístics de la península del Sinaí, a Egipte. Ho fa allunyant-se de la morbositat i l'exotisme que podria portar implícit el tema, per aprofundir-hi d'una manera seriosa i rigorosa, tant des del punt de vista teòric com empíric.

L'origen d'aquesta recerca cal trobar-la en la curiositat que desperta en l'autora aquesta destinació turística des del seu primer viatge a mitjan anys vuitanta. En aquest viatge, Jacobs va observar que, per a les dones occidentals, el sol, la platja i el desert del Sinaí esdevenen molt atractius i que moltes de les relacions que hi ha entre les turistes i els homes locals són en realitat trobades sexuals. Per a moltes dones que van de vacances i acaben tenint una relació sexual amb un home local, aquest «viatge» no pot ser reduït a un idil·li romàntic amb l'«altre» o a una trobada d'exploració sexual. Segons l'autora, les dones entrevistades no es veuen a elles mateixes com a turistes sexuals i les seves relacions són presentades com a accidentals en les seves vacances.

L'autora parteix de la idea que aquestes trobades ètniques romàntiques i/o